

RAMŪNAS LABANAUSKAS

Jėzaus draugijos Lietuvos ir Latvijos provincija

KATALIKYBĖS SAMPRATA IR VAIDMUO JAUNŲJŲ KATALIKŲ SAJŪDŽIO IDEOLOGIJOJE

Catholicism: Concept and Role in the Ideology
of Young Catholic Movement

SUMMARY

In the 4th decade of the twentieth century a number of talented young Catholic intellectuals (Pranas Dielininkaitis, Ignas Skrupskelis, Juozas Ambrazevičius (J. Brazaitis), Antanas Maceina and many others) joined the Lithuanian social and cultural life. Their ambitions and ideological principles were declared in the Declaration „To the creation of organic nation” the ideas of which formed the basis for the Catholic Movement in historiography called the Young Catholic Movement (YCM) in 1936. Young Catholics, who did not belong to Catholic elite and followed the doctrine of Catholic Action (CA), prioritized the strengthening of Lithuanian nation and modernization of the country.

Catholic concept of YCM is analysed through traditional and open distinction in Catholicism, the relation with expression of exclusivism – inclusiveness – pluralism scheme in the twentieth century. The conclusion can be drawn that YCM Catholicism is attributed to inclusiveness, i.e. it was open Catholicism, which was called wide, characterized by the Christ-centring, ecumenism, spring of community and the elevation of the role of secularism by Young Catholics themselves. This concept of Catholicism enabled the young Catholics to turn to nationalism and social radicalism.

SANTRAUKA

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje į Lietuvos visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą įsiliejo visa eilė talentingų jaunų katalikų intelektualų (Pranas Dielininkaitis, Ignas Skrupskelis, Juozas Ambrazevičius (J. Brazaitis), Antanas Maceina ir daugelis kitų). Jų siekius ir ideologinius principus išreiškė 1936 m. paskelbta deklaracija „Į organiškiosios valstybės kūrybą”, kurios idėjų pagrindu susikūrė katalikiškasis sąjūdis, istoriografijoje

RAKTAŽODŽIAI: katalikybė, ekskluzyvizmas, inkluzyvizmas, pliuralizmas, Katalikų akcija.

KEY WORDS: catholicism, exclusivism, inclusiveness, pluralism, Catholic Action.

vadinamas jaunųjų katalikų sąjūdžiu (JKS). Katalikų elitui priklausę ir Katalikų akcijos (KA) doktrina besivadovavę jaunieji katalikai prioritetą teikė lietuvių tautos stiprinimui bei šalies modernizavimui.

JKS katalikybės samprata analizuojama pasitelkiant tradicinės ir atvirosios katalikybės distinkciją, jų santykį XX a. išreiškiant ekskliuzyvizmo – inkliuzyvizmo – pliuralizmo schema. Daroma išvada, kad JKS katalikybė priskirtina inkliuzyvizmui, t. y. tai buvo atvira katalikybė, pačių jaunųjų katalikų vadinta plačiąja, pasižyminti kristocentriškumu, ekumeniškumu, bendruomeninio prado ir pasauliečių vaidmens iškelimu. Tokia katalikybės samprata leido jauniesiems katalikams angažuotis tautiškumui ir socialiniam radikalumui.

ĮVADAS

Šio straipsnio objektas – jaunųjų katalikų sąjūdžio (JKS) katalikybės samprata. JKS atsiradimą labai paveikė politinio ir pasaulėžiūrinio klimato kaita Europoje XX a. ketvirtojo dešimtmečio pirmoje pusėje (autoritarizmo stiprėjimas) bei sąlygiška tautininkų režimo pergalė kovoje su KA radikaliąja srove (krikščionimis demokratais). Tai sąlygojo katalikų visuomenės doktrininį nuosaikeįmą ir iškilimą naujų visuomeninių jėgų, pasisakusių prieš tradicinę katalikiškąją ekskliuzyvizmą ir už tautinį solidarumą. Reikšmingiausia iš jų ir buvo jaunieji katalikai. Dėl įtakos katalikų visuomenei jie turėjo varžytis su krikščionimis demokratais, siekusiais atgauti valdžią ir tapti vieninteliais katalikų visuomenės reprezentantais. Siekdami šio tikslo krikščionys demokratai blokavosi su konservatyviaja dvasininkija bei vienuolijomis, apie kurias telkėsi tradicinės katalikiškos brolijos.

Jauniesiems katalikams skirta istoriografija gausi. Nemažo dėmesio sulaukė jaunųjų katalikų (ypač Antano Maceinos) filosofinis paveldas. Gana neblogai atskleisti tautiniai ir socialiniai JKS katalikybės sampratos padariniai, tačiau nepakankamai ištyrinėtos jos teologinės prielaidos. Kai kada jie aprašomi gerokai prieštarinčiai. Neretai apsiribojama pačių

jaunųjų katalikų pateiktu jų katalikybės apibūdinimu. Tai ypač būdinga išeivijos istoriografijai. Išeivijos tyrinėtojų (Juozo Brazaičio, A. Maceinos, Juozo Girniaus, Prano Gaidos-Gaidamavičiaus) darbuose iš esmės kartojami pačių jaunųjų katalikų teiginiai apie jų katalikybės tolerantiškumą, tačiau liko deramai neįvertintas katalikybės savivokai esminis jos santykis su tradicine Bažnyčios doktrina. Paradoksalu, tačiau būtent sovietinėje Lietuvoje šis santykis tapo tarpukario Lietuvos katalikų visuomenėje vykusių procesų vertinimo šerdimi. JKS katalikybės sampratai pažinti itin svarbūs Broniaus Kuzmicko, Arūno Sverdiolo, Valdo Pruskaus ir Broniaus Deksnio darbai. Juose pripažįstama Bažnyčios doktrinos kaita ideologinio ekskliuzyvumo mažėjimo kryptimi, tačiau pernelyg sureikšmintas neotomizmo įtaka tarpukario Lietuvos katalikybei. Nuoseklūs JKS tyrimai prasidėjo tik atkūrus Nepriklausomybę. Buvo tęsiami jaunųjų katalikų filosofijos tyrimai, kaip ir anksčiau daugiausia dėmesio skiriant A. Maceinai. Nors ir nebūta specialių darbų teologinėms tarpukario laikotarpio A. Maceinos pažiūrų prielaidoms analizuoti, vis dėl to, kai kurių tyrinėtojų (Petro Butkaus, Leonido Donskio, V. Pruskaus, Daliaus Jonkaus) darbuose analizuoti jo filosofinių pažiūrų religiniai

aspektai. Reikšmingas literatūrologų (Dalius Jakaitės, Silvijos Laurenčkaitės, Giedriaus Viliūno, Elinos Naujokaitienės) indėlis į JKS tyrimus. Jų tyrimo objektu tampa būtent religiniai vaizdiniai. Vis dėlto, nepaisant tam tikro proveržio JKS ideologijos teologinių aspektų tyrimuose, dar nesurastas tinkamas santykis su dramatiškais, po Vatikano II Susirinkimo įvykusiais pokyčiais teologijoje. Išlieka tendencija pabrėžti Bažnyčios mokymo ir teologijos tarpusavio nekonfliktiškumą.

ma. Tuo tarpu posusirinkiminė teologinė literatūra ilgoje katalikybės istorijoje leidžia išvystyti skirtingus katalikybės funkcionavimoodus, sąlygotus, be kita ko, ir skirtingos būties sampratos: greta dualistinio materijos – dvasios priešpriešinimo, katalikybę veikia ir holistinė būties samprata, prie kurios priartėja ir šiuolaikinė filosofija, atsisakydama net pačios materijos sąvokos¹. Tai svarbus faktorius, įpareigojantis permąstyti katalikų visuomenėje vykusių procesus.

KATALIKYBĖS SAMPRATOS KAITA

Sąvoka „katalikybė“ gali būti suvokiama visuotinumą ir/arba tikratikystės prasme. Istorijos tėkmėje ją vartojo įvairią krikščionybės sampratą turėję jos išpažinėjai savo bendrijoms apibūdinti, tačiau, kadangi ypatingas pretenzijas į tikratikystę ir visuotinumą reiškė Romos Bažnyčia, ilgainiui jo imta vengti². Todėl siauresne prasme katalikybė yra atstovaujama Bažnyčios kaip institucijos, svarbiu skiriamuoju jos bruožu laikant popiežiaus instituciją³. Ženklius pokyčiai Bažnyčios savimonėje ir katalikybės sampratoje susiję su Vatikano II Susirinkimu, vykusiu 1962–1965 m. Keitėsi ekskliuzyvistinės nuostatos, išganyamą apribojančios tik Bažnyčiai priklausančiais jos nariais ir paprastai išreiškiamos garsiąja formule *Extra ecclesiam nulla salus*, samprata: ir toliau katalikybės tiesų pripažinimą laikant būtina sąlyga išganymui pasiekti, jis imtas mažiau sieti tik su regimąja, institucine Bažnyčia, labiau akcentuojant vidinio apsisprendimo reikšmę. Tai įgalino ir kitas krikščioniškas konfesijas laikyti beveik lygiateisiais

keliais į amžinąjį išganyamą, tiesos ir šventybės elementų išvystigiant ir nekrikščioniškose religijose⁴.

Pamatinis visoms krikščioniškoms bendrijoms yra Jėzaus asmuo ar – pripažįstant jo sampratos įvairovę – Jėzaus vaizdinys. Nors Jėzaus, jo įkurtos bendruomenės ir jos vietos išganyimo istorijoje sampratos buvo įvairios, Nikėjos – Konstantinopolio tikėjimo išpažinimas, kuriuo Jėzus buvo apibrėžtas kaip Dievas ir žmogus vienu metu, suteikia aiškius rėmus, leidžiančius išvystigti bendrumus ir tokią krikščionybę laikyti ortodoksine⁵. Tačiau krikščionybės istorijoje buvo ir esama ir tokių grupių, kurios kitaip traktuoja Jėzaus asmenį⁶. Tokia krikščionybės samprata pagrįsta holistine pasaulėžiūra, suponuojančia imanentinę dieviškumo sampratą. Lyginama su ortodoksine krikščionyste, tokia krikščionybės samprata gali būti vadinama ezoterine⁷. Atsižvelgiant į tai, kad ortodoksine krikščionybę formavo institucijos, laikytinos katalikiškomis nuo Konstantino laikų (IV a. pradžios) ar tokiomis

neabejotinai tapusios istorijos raidoje, taip pat į tai, jog ji išaugo ant bendražmogiškojo patyrimo (jo savita interpretacija buvo ezoterinė krikščionybė) substrato, o ezoterinė krikščionybė savo istorinius pavidalus neretai įgaudavo per atsiribojimą nuo katalikybės ir toliau veikdavo nekatalikiškoje ortodoksinėje krikščionybėje, pernešdama į ją ortodoksinius katalikiškuosius vaizdinius, visi su Jėzaus Kristaus vaizdiniu susijusios žmogaus pažinimo ir būties traktavimo (mąstymo) sistemos elementai laikytini katalikybės dalimi. Savo ruožtu, atsižvelgiant į katalikybės pobūdį apibrėžiantį ekskliuzyvumo laipsnį, skirtini du katalikybės modusai, kuriuos galima įvardinti tradicine bei atvirąja katalikybe⁸. Tradicinę katalikybę charakterizuotų besąlygiškas Bažnyčios mokymo, grindžiamo transcendentiniu teistiniu pasaulėvaizdžiu, pripažinimas ir paklusnumo šį mokymą formuluojančiam, skelbiančiam ir saugančiam Magisteriumui deklaravimas, išreiškiant tai viešais (išoriniais) tikėjimo ženklais⁹, o atvirąją katalikybę – ekskliuzyvistinės nuostatos (pretenzijos laikyti katalikybę vienintele išganyą teikiančia religija), išreiškiamos išoriniais (regimais) tikėjimo ženklais: prioriteto teikimas vidiniam asmens apsisprendimui, respektuojant jo sąžinės balsą, katalikiškąjį ekskliuzyvumą įžvelgiant katalikybės dvasinėje galyje.

Atviroji ir tradicinė katalikybė kaip du idealūs katalikybės būviai (idealieji tipai, anot Maxo Weberio) ar priešingi poliai tėra dviejų psichologinių nuostatų – atvirumo ir uždarumo – išraiška. Savo grynu (idealiu) pavidalu abu jie neįmanomi: tradicinė katalikybė dėl to, kad besąlygiškas tikėjimas griežtai nu-

statytu vaizdinių, sąvokų, formulių rinkiniu nesuderinamas su žmogaus dvasios dinamiškumu, gaivališkumu, o atviroji katalikybė dėl to, kad bet koks tikėjimas turi konkrečią išraišką, suponuojančią apsiribojimą ir atsiribojimą nuo bet kokios kitos tikėjimo išraiškos, laiko bėgyje neišvengiamai įgaunančios tradicijos pobūdį. Vis dėlto kiekvieną konkrečią tikėjimo raiškos formą, atsižvelgiant į jos gravitacijos kryptį, galima priskirti vienam ar kitam katalikybės poliui.

Atvirajai katalikybei būdinga simbolinė Šv. Rašto ar Tradicijos interpretacija, o realiai istorijoje pasireiškusiai tradicinei – pažodinė, pagrįsta vadinamuoju sveiku protu ar kasdienine patirtimi (liaudiška realybės samprata), kuri patyrimą, netelpantį į įprastinį, sveiku protu apibrėžiamą, konvertuoja į teocentrinio pobūdžio anapusinio pasaulio vaizdinius ir kategorijas, užfiksuotas tikėjimo išpažinimuose. Šiuos anapusinio pasaulio vaizdinius ir kategorijas priklausomai nuo mūsų pasaulėžiūrinių nuostatų galime įvardinti Dievu, būties pagrindu ar tiesiog transcendencija¹⁰. Atvirosios ir tradicinės katalikybės santykis su transcendencija skirtingas. Tradicinė katalikybė reikalauja besąlygiško tam tikru istorijos momentu užfiksuoto tikėjimo išpažinimo (kuris pradeda konfliktuoti su savarankišku stebėjimu ir mąstymu pasiektu žinojimu), o atviroji katalikybė didesniu ar mažesniu mastu nutolusi nuo fiksuoto tikėjimo išpažinimo ir savo formų įvairove atspindi transcendencijos pilnatvę.

Katalikybės nevienalytiškumas pripažįstamas ir teologijoje bei istoriografijoje. Skiriama priklausomybė Bažnyčiai kūnu ir siela, regimoji ir neregimoji Bažnyčia, katalikybės nevienalytiškumas

ryškus istorinėje plotmėje¹¹. Skiriasi ir katalikybės pretenzijos į absoliutumą laipsnis. Katalikybę galima laikyti unikalnia, neturinčia nieko bendra su kitomis religijomis ir ideologijomis (konfrontacinis modelis), bet taip pat į ją galima žvelgti kaip į žmonijos nuoseklios, evoliucinės dvasinės – intelektualinės raidos rezultata. Po Vatikano II Susirinkimo išryškėjo ir trečiasis požiūris, kad katalikybės pretenzija į absoliučią tiesą bei siekis laikyti Bažnyčią vieninteliu išga-

nymo keliu gali būti tik subjektyvus įsitikinimas, kuriam nederėtų suteikti objektyviai galiojančios tiesos statuso. Šis trečiasis požiūris vadinamas pliuralistiniu. Jį atstovaujantys konfrontacinį modelį vadina ekskliuzyvizmu, o antrąjį – inkliuzyvizmu¹². Atvirosios ir tradicinės katalikybės skirties perspektyvoje sąvokos „ekskliuzyvizmas“, „inkliuzyvizmas“ ir „pliuralizmas“ vartotinos daugiau XX a. katalikiškosios teologijos pokyčiams apibūdinti.

JKS KATALIKYBĖS SAMPRATOS YPATUMAI

Jaunieji katalikai priklausė katalikų elitui, besivadovavusiam Katalikų akcijos (KA) doktrina, savo išbaigtą formą įgavusiai valdant Pijui XI. Be įvairių XX a. pirmos pusės pasaulėžiūrinių veiksnių, tokių kaip neotomizmas, katalikiškasis modernizmas, „naujoji religinė sąmonė“ Rusijoje, mokslo ir religijos suartėjimo tendencijos, būtent KA stipriai paveikė „plačiosios“ (pilnutinės) katalikybės¹³, su kuria tapatinosi JKS, susiformavimą.

Enciklikoje *Ubi arcano Dei* (1922 m.) suformuota klasikinė KA samprata apibrėžiama kaip „pasauliečių bendradarbiavimas hierarchiniame apaštalavime.“¹⁴ Nuo religinio veikimo KA skiriasi tuo, kad veikiama ne per religines organizacijas ir taikomos ne tik religinės priemonės (sakramentai, sakramentalijos, malda, apeigos). KA turėjo būti įdiegta visame katalikiškame pasaulyje. Tam turėjo pasitarnauti naujas organizacinis mechanizmas – KA organizacija. Ją nelengva buvo įkurti šalyse, kur būta stiprių socialinės progresyvios pakraipos katalikiškų organizacijų¹⁵. Taip pat ir konservatyvios katalikybės šalyse (Airi-

joje, Portugalijoje) KA nebuvo priimama palankiai. Šiose šalyse socialinis gyvenimas buvo plėtojamas tradicinio katalikiškojo gyvenimo pagrindu. Tai rodo, kad KA rėmėsi kitokia tikėjimo samprata ir religine praktika. Todėl KA laikytina iš esmės atnaujinta Šv. Sosto ideologija. Prioritetas buvo teikiamas kaip tik KA šviesoje interpretuotam, o ne senųjų religinių organizacijų atstovaujama tradiciniam religingumui.

KA darė galimą Bažnyčios doktrinos pokyčiai. Būtent XX a. pirmoje pusėje imti populiarinti tokie mokymo aspektai, kurie anksčiau nebuvo iškelti į dienos šviesą: mistinio Kristaus kūno, visuotinės kunigystės idėja, naujai pažvelgta į pasauliečių vietą Bažnyčioje¹⁶. Transcendentinio matmens silpnėjimą rodė polinkis sutaptinti Bažnyčią su Dievo Karalyste žemėje. Visa tai sąlygojo kitokią katalikybės sampratą. Akcentas buvo perkeltas ant socialinio ir kultūrinio veiklumo, taigi, tradicinio mokymo požiūriu, susidomėta veikimu šiauriniame pasaulyje ir jo priemonėmis. Atitinkamai tai sąlygojo mažesnę angažavimąsi katalikybės konfesinių

bruožų išlaikymui, nes šiapusinėje veikloje neišvengiamai reikia sugyventi su kitų religijų ir ideologijų išpažinėjais.

Tolerantiškėjantis Bažnyčios mokymas turėjo didelę įtaką katalikiškiesiems veiksniams Lietuvoje. Anksčiau ribotas bendradarbiavimas su nekatalikiškais organizacijomis darėsi vis platesnis. Stiprėjo įsitikinimas, kad katalikų bendradarbiavimas su nekatalikais valstybės institucijose nereiškia ideologinio bendradarbiavimo¹⁷. JKS veikiamoje periodikoje ryškėjo visoms religijoms bendri jų išpažįstamos religijos – katalikybės – bruožai, teigtas bendražmogiškos patirties bendrumas. Neretai katalikybė tapdavo religijos sinonimu, buvo sutapatinama su žmogiškumu¹⁸, sąlygotu ir JKS katalikybės kristocentriškumu¹⁹. Suvokus visų religijų pamatinį vieningumą, neišvengiamai imtas teigiamai vertinti ekumenizmas. Buvo kritikuojamas katalikų pasyvumas, kliovimasis vien malda, atsiribojimas nuo pasaulio. Katalikiškumo svorio centras persikėlė į vidinį apsisprendimą, sąmoningumą, ir, kaip šito padarinys – veikimą visuomenės labui.

Jaunieji katalikai buvo įsitikinę kuriantys naują krikščionybę, naują kultūrą, naują civilizaciją, kurioje bus suvienytas tikėjimas ir protas, religija ir mokslas²⁰. Vienas svarbiausių JKS ideologų A. Maceina entuziastingai skelbė prasidedant krikščioniškąjį atgimimą. A. Maceina buvo tvirtai įsitikinęs, kad krikščionybė bus tas kelias, kuris nuves moderniąją Europą į „naujuosius vidurinius amžius“ su nauja Dievo samprata²¹. Naujųjų laikų šventieji A. Maceinai buvo aktyvūs visuomenės veikėjai. Būtent jie turėjo sukurti naują krikščionišką kultūrą, glbomą religijos²².

Anot V. Pruskaus, tai būtų buvusi atvira visuomenė, kur saviraiškos galimybės būtų turėję įvairių religinių ir ideologinių įsitikinimų žmonės²³. Tad A. Maceinos siekiama ideali krikščioniška visuomenė tradicinės katalikybės požiūriu būtų nominaliai krikščioniška: katalikiškumas kaip kultūriškai apčiuopiamas pavidalas (reiškiamas išoriniais ženklais) tokioje visuomenėje oficialiu (valstybiniu) lygmeniu negalėtų būti respektuojamas. Bažnyčia buvo prilyginta „pasaulėžiūriniam kolektyvui“, iš kurio galima bet kada pasitraukti²⁴. A. Maceinos supratimu, katalikiškumas buvo kiekviename žmoguje slypinčio religinio jausmo, orientacijos į Dievą viena iš apraiškų, savo pilnatvę įgaunanti tobulu atsidavimu bendruomenei. Atitinkamai tradicinis Bažnyčios mokymas ir liturgija jaunųjų katalikų sąmonėje liovėsi būvę absoliučiai privalomi. Dėl to tapo įmanoma pasisakyti už katalikybės lituanizavimą, KA tautinių formų kūrimą²⁵. Neatsitiktinai katalikybė aukštinta kaip ideologija, apsaugojusi lietuvių tautą nuo ištirpimo stačiatikių masėse ar fizinio išnaikinimo, padėjusi pagrindus jos tautinei kultūrai.

Jaunųjų katalikų pasaulėžiūrą charakterizuoja taip pat priešprieša materialistinei pasaulėžiūrai. Angažuotasi idealizmui, dvasiniam faktoriui ir atmetamas materializmas kaip jų ideologinių priešininkų filosofiskai ir gamtamoksliskai nusakyta materijos ir jos reiškinių samprata bei atitinkamas gyvenimo būdas. Todėl entuziastingai buvo sutinkami naujaisi mokslo atradimai, pagrindžiantys idealizmo pirmumą ir dedantys pamatą naujam religingumui. Svarbiais autoritetais jaunesiems katalikams buvo

Vydūnas, V. Čepinskis ir kiti, pasisakę už pasaulėvaizdį, kuriame dvasiniai faktoriai tampa lemiančiais²⁶. Atitinkamai tai sąlygojo naują katalikybės sampratą, kuriai būdinga pasitenkinti kelių svarbiausių tiesų išpažinimu: pripažįstamas Dievas, siela ir anapusinio pasaulio realumas, o daugelis kitų tradicinio tikėjimo tiesų bei bažnytinio gyvenimo ar religingumo formų, pav., rožinio kalbėjimas ar pasninko laikymasis vertinami kaip nesvarbiausi katalikybės elementai. Tokią katalikybės sampratą patenkino ir papsichologiniai reiškiniai, vertinti pozityviai²⁷. Skelbtas imanentizmas, Dievą įžvelgiant kiekviename žmoguje²⁸. Buvo pristatomas ezoterinis požiūris į pasaulį, gamtą, žmogų. „Naujosios Romuvos“ publicistui kun. M. Jonaičiui buvo nesvetima ezoterinė žmogaus, kaip vienos iš amžinosios gyvybės formų, samprata²⁹. Jo teigimu, esama nekintamų Visatos dėsnių, Visatos ritmo, kosminių pradų, prie kurių reikia prisiderinti. Tikėjimas amžinybe, sielos nemirtingumu laikytas amžina, nepriklausančia nuo religinių formų kaitos lietuvių pasaulėžiūros savybe. Idealu laikyta žmogaus fizinė ir dvasinė harmonija, intuicijos ir proto, kosminės ir dogminės religijos suderinimas, apeigas laikant religinės tiesos simboliu.

Jaunųjų katalikų propaguojama pilnutinė katalikybė priešinama siaurajai –

ekskliuzyvinei³⁰. Buvo laikomasi nuostatos, kad tokiai katalikybei (Bažnyčiai) priklauso ir formaliai nesantys jos nariais ar nuo jos nutolę, bet artimi savo dvasia žmonės³¹. Teigta, kad plačioji katalikybė nedisponuoja tiesos ir malonės (išganymo) monopolium – ji tik disponuoja tiesos ir malonės (išganymo priemonių) visuoma (pilnatve), tačiau jos trupinių esama ir kitur, todėl išganymas yra galimas ir nepriklausant Bažnyčiai. Svarbus plačiosios katalikybės bruožas – dogmatinio jos turinio ir išorinių tikėjimo ženklų nuvertinimas. Pavyzdžiui, A. Maceina katalikybės išorinių (religinių) formų netapatina su krikščionybės esme. Dėl to jis supriešina teigiamai vertintą „krikščionybę“ ir „klerikalizmą“, kuriam, jo manymu, kaip tik būdingas ritualinės, apeiginės tikėjimo pusės sureikšminimas³². Akivaizdu, kad krikščionybėje jis vadina plačiąją, o klerikalizmu – siaurąją (tradicinę) katalikybę. Apskritai jaunųjų katalikų ideologija pagrįsta pamatiniu įsitikinimu, kad katalikybė yra pusiausvyros, harmonijos, centriškumo įsikūnijimas ir garantas. Katalikybę jie suvokė kaip visuotinę sintezę, apimančią visų kitų religijų ir doktrinų tiesas³³. Štai kodėl, jaunųjų katalikų supratimu, katalikas gali priimti visų tikėjimų, ideologijų tiesas, nes visas jas randa katalikybėje, kuri tuo tikresnė, kuo ji visuotinesnė, o tą visuotinumą atskleidžia žmogaus protas.

KATALIKYBĖS VAIDMUO JKs IDEOLOGIJOJE

Kadangi jaunųjų katalikų katalikybės sampratoje transcendentiniai tikslai nelaikyti kasdieninio dėmesio objektu, jų realiai siekiami tikslai, žvelgiant iš tradicinės katalikybės doktrinos taško, bu-

vo šiaipusiai – tautiniai, kultūriniai, socialiniai, t. y. buvo tautinės programos plačiąja prasme dalimi. Tautinės programos pamatas – tautos solidarumo puoselėjimas ir tautinės savimonės stipri-

mas³⁴. Stiprų angažavimąsi tautai įgalino esminė jaunųjų katalikų mąstymo metamorfozė. Būdami aktyviausiais katalikų visuomenės nariais, kaip ir dauguma kitų, jie vadovavosi katalikiškuoju ekskliuzyvumu, tačiau palaipsniui, sistemingų, nuodugnių studijų bei patyrimo dėka priėjo išvados, kad tradiciškai suprantama katalikybė, grindžiama išoriniais tikėjimo ženklais, neturi išganymo monopolio. Tai darė galimą teigiamą jaunųjų katalikų požiūrį į bendradarbiavimą su nekatalikais ar, plačiau žiūrint, į sąžinės laisvės pripažinimą. Turbūt pirmas į tai atkreipė dėmesį kun. Fabijonas Kemėšis, sąžinės laisvės pripažinimą laikęs svarbiausiu skiriamuoju vadinamųjų „jaunųjų“ ir „senųjų“ katalikų bruožu³⁵. O ir patys jaunieji katalikai pabrėžė, kaip svarbu pakeisti katalikybės traktavimą įgyvendinant JKS strategiją stiprinti tautos solidarumą³⁶.

Katalikybė, ir toliau formuodama jaunųjų katalikų ontologinius ir eschatologinius įsitikinimus, iš tikrųjų tapo jų tautinės orientacijos garantu ir tautiškumo moraliniu idealu³⁷. Nors visa lietuvių katalikų visuomenė faktiškai buvo tautiškai orientuota nuo tautinio atgimimo laikų, vis dėlto katalikiškumas reiškėsi ir kaip autocenzūros šaknis, kaip tautiškumo barjeras, vertęs vartoti nuosaikesnę kalbą, daryti distinkciją tarp „tikrojo“ ir nacionalistinio tautiškumo, primenant katalikiškąjį solidarumą. Toliau tautiškumo radikalėjimo keliu žengė jaunieji katalikai. Prielaida tautiniam solidarumui buvo jau KA ideologija, tikėjimo (vadinasi, ir apibrėžtos ideologijos) skelbimą ir kovą dėl jo perkėlusį į bendrą su nekatalikais socialinę – kultūrinę plotmę. Katalikybė pradėta suvokti kaip geriau-

sias žmogiškumo įsikūnijimas, t. y. buvo kovoje dėl tų pačių vertybių, tačiau teigiama, kad katalikybė sugeba geriausiai jas išreikšti ir realizuoti. Taigi imta vadovautis tolerancijos principu, pripažįstant skirtingų ideologijų sugyvenimą savaime suprantamu dalyku.

Besąlygiškas angažavimasis tautai neišvengiamai vedė į tautos sakralizavimą. Tai buvo susiję su jaunesiems katalikams, o ypač A. Maceinai, būdingu bendruomeninio krikščionybės pobūdžio akcentavimu. Viena iš tokių bendruomenių (kolektyvų), kuriai tarnaudamas individas įprasmina save – valstybė. Valstybinis patriotizmas A. Maceinai tampa svarbesniu ir labiau palaikytinu negu bet kuri pasaulėžiūrinė ideologija, kuriai faktiškai prilyginama ir reali (Bažnyčios atstovaujama) katalikybė. Valstybę A. Maceina mato tik tautinę, todėl faktiškai ta bendruomenė, kuriai pasiaukodamas individas virsta asmeniu (tampa laisvu), yra tauta. Būtent tauta yra ta bendruomenė, kurioje asmuo gali geriausiai išskleisti save ir atlikti savo katalikiškas pareigas. Eksponuodamas žmonijos bendruomeninį pobūdį, A. Maceina, be kita ko, rėmėsi K. Marxu, akcentavusiu klasinio žmonijos susiskirstymo svarbą. Maceina siūlė aktualizuoti kitą bendruomeninio žmonijos pobūdžio aspektą – tautinį ir pasisakė už krikščioniškąjį nacionalizmą. Pasak A. Maceinos, kiekviena tauta vaidina tokį svarbų vaidmenį Dievo Apvaizdos planuose, kad pakrikštyta tauta tampa „ne tik sacra, bet ir sancta.“³⁸ Net ir pati religija įgauna tautinių formų ir kyla iš tautos: savo formomis tauta apibrėžia žmogaus mąstymą, jo papročius, institucijas, religiją. A. Maceinai tauta – būtina žmogaus išganymo priemonė. Tauta su-

sikuria savas komunikavimo su Dievu formas, o tautinė simbolika tampa antgaminių malonių tarpininke³⁹.

Taigi Maceinos pasaulėžiūroje katalikybė ir tautiškumas ištirpsta vienas kitame, susilieja, į pirmą planą regimai išskylant tautiškumui. Tauta tiesiogine to žodžio prasme sakralizuojama. Kultūrininko darbas virsta savotiškomis šv. Mišiomis (liturgija). Tautiškumas tampa svarbiausia asmens reiškimosi forma, jo veiklos tikslu. Asmuo save išreiškia (gyvena visavertį gyvenimą) tik tarnaudamas tautai. Taip yra todėl, kad tautiškumas, patriotizmas gyvas tik tada, kai jis veikus, kai jis pasireiškia veiksmu. Tobulai pasiaukoti tautai gali tik moraliai nepriekaištingas žmogus. Moralės garantas yra Bažnyčia. Todėl tikras patriotizmas neatsiejamas nuo katalikybės (tikėjimo): santykiyje su tautiškumu ji tampa moraliai disciplinuoto elgesio paskata, būtina tautai organizuoti, ir, antra, lietuvių tautos kultūrinis paveldas, jos faktišką formą. Katalikiškumas Maceinai taip pat ir kriterijus, leidžiąs įvertinti kiekvieno žmogaus dorovingumą ir visuomeninių santykių kokybę apskritai, jos aukščiausio laipsnio rodiklis. Tačiau ta terpė, kurioje veikia žmogus ir kurioje išryškėja jo dorovinė vertė – tai tauta. Todėl tautiškumas Maceinos pasaulėžiūroje išskyla kaip faktiškai svarbiausias jos elementas, kategorinis imperatyvas (nors idealiu pamatu lieka katalikybės tiesos, visų pirma, ontologinės ir eschatologinės), iš esmės ir nulemiantis asmens dorovinę vertę. Tautiškumas jungia visus tautos narius nepriklausomai nuo jų išpažįstamos konfesijos.

Orientacija į tautiškumą nulėmė, kad su nekatalikiškomis organizacijomis bu-

vo bendradarbiaujama, ištraukiama į jų veiklą. Tam reikėjo pateisinimo Bažnyčios doktrinoje. Vienas iš sprendimų – neutralių organizacijų atskyrimas nuo priešišku. Su neutraliomis bendradarbiaujimas (ar priklausymas joms) tam tikromis aplinkybėmis buvo pateisinamas, o su priešiškomis – besąlygiškai draudžiamas. Veikiant tautinio solidarumo tendencijai, vis daugiau organizacijų buvo pradedamos laikyti ne priešiškomis, bet neutraliomis, o tai leido bendradarbiauti su jomis. Kaip tik jaunieji katalikai buvo tie, kurie ypač skatino šią tendenciją, nes jiems buvo paranku plėsti savo veikimo bazę. Išskota teologinių argumentų siekiant kuo plačiau bendradarbiauti su neutraliomis organizacijomis: jaunieji katalikai stengėsi įrodyti, kad KA neapima viso katalikiškumo – anot jų, katalikiškos ir tos organizacijos, kurios neįeina į KVC, ir net tos, kurios nedeklaruoja savo katalikiškumo⁴⁰. Ir patys aktyviai tokiose organizacijose dalyvavo.

Jaunųjų katalikų tautinė programa apėmė ir socialinį aspektą. Deklaracijoje „Į organiškiosios valstybės kūrybą“ akcentuojama asmens teisė apsispręsti, jo pasaulėžiūrinė laisvė. Tačiau, deklaruodami asmens laisvės prioritetą, jaunieji katalikai kartu buvo pasiryžę eiti individo (asmens) teisių apribojimo keliu. Štai primygtinai tvirtinama, kad privati nuosavybė yra neliečiama, tačiau A. Maceinos veikale *Socialinis teisingumas*, aiškiausiai perteikusiam jaunųjų katalikų socialines pažiūras, deklaruojamas privačios nuosavybės suvisuomeninimas⁴¹, teigiant, jog pragyvenimui nereikalingas turtas jį turinčiam asmeniui faktiškai nepriklauso ir jį gali nusavinti valstybė⁴². Jo propaguojamoje idealioje santvarkoje būtų įvesta

nuosavybės naudojimo ir asmeninio gyvenimo kontrolė: buvo pasisakoma už pajamų ir išlaidų kontrolės įstatymą, reglamentaciją buities srityje⁴³. A. Maceinos socialinės doktrinos komunistines tendencijas pastebėjo daugelis tyrinėtojų⁴⁴. A. Maceina įsitikinęs krikščionybės bendruomeniniu pobūdžiu, todėl visuomenės santvarkos pagrindu turįs būti krikščioniškasis solidarumas (socializmas)⁴⁵. Net ir bolševizmas jam yra kūryba, reikšmingesnė už miesčionišką kultūrą⁴⁶. Neatsitiktinai jau iki karo A. Maceina dėl tokio aistringo angažavimosi komunistiniam socialiniam idealui laikytas „krikščioniškojo komunizmo skelbėju“⁴⁷. „XX amžiuje“ būta ne vieno straipsnio, kuriame įtaigota, kad Prancūzijos liaudies fronto reformoms visiškai pritaria ir pažangioji katalikų visuomenė⁴⁸. Radikalčiai kaip sistema kapitalizmas kritikuotas T. Ventos straipsniuose. Kapitalizmą jis laikė iš principo moraliai neteisinga santvarka, tuo tarpu komunizmą – ir krikščionims priimtina santvarka⁴⁹.

Galima pažymėti, kad katalikų ir komunistų ideologiniam suartėjimui būta filosofinių prielaidų. Toks komunizmas, su kuriuo turėjo reikalų jaunieji katalikai, – marksistinis komunizmas, kaip ir tradicinė katalikybė, yra uždaras, dogma-

tizuotas mokymas, besiremiantis eksklyzyvistine, pretenduojančia į „istorinės raidos dėsnių atradimą“ doktrina – marksistinė filosofija⁵⁰. Jis paremtas materialistine būties samprata, grindžiama objekto ir subjekto, pasaulio ir žmogus sąmonės perskyra⁵¹, kurios pagrindas – jutimo organų teikiama informacija, interpretuojama vadinamojo sveiko proto šviesoje. Ši perskyra ir lemia materialistinę būties sampratą bei atitinkamą egzistencijos lygmenį, kai tam tikri žmogaus poreikiai, pavyzdžiui, fiziologiniai, laikomi realiau egzistuojančiais už kitus. Tačiau tai ne vienintelė komunizmo forma⁵². O jų visumą, priešpriešinamą marksistiniam komunizmui, galima įvardinti atviruoju komunizmu. Tiek atviroji katalikybė, tiek ir atvirasis komunizmas, besiremiantys tuo pačiu bendražmogiškuoju patyrimu, kaip tik ir atspindi begalinę gausybę būties ir pažinimo formų (tradicinė katalikybė ir marksistinis komunizmas tik kraštutiniai variantai), kurių kiekviena gali būti priskirta tiek atvirajai katalikybei, tiek ir atvirajam komunizmui, priklausomai nuo pasirinkto atskaitos taško. Iš čia randasi neišvengiama katalikybės ir komunizmo konvergencija krikščionybės pagrindu susiformavusiame Vakarų pasaulyje.

IŠVADOS

1. Atsižvelgiant į katalikybės pobūdį apibrėžiančio eksklyzyvumo principo intensyvumo laipsnį, skirtini du katalikybės modusai – tradicinė ir atviroji katalikybė. XX a. teologijos pokyčiams apibūdinti vartotinos eksklyzyvizmo (jį atitinka tradicinė katalikybė), inkliuzy-

vizmo bei pliuralizmo (prisikirtinų atvirajai katalikybei) sąvokos.

2. JKS katalikybė apibūdintina kaip plačioji, t. y. atviroji, o atsižvelgiant į XX a. katalikybės raišką, ji priskirtina inkliuzyvizmui. Ją labai paveikė KA doktrina. Idealizmui užsiangažavę jaunieji

katalikai buvo įsitikinę kuriantys naują krikščionybę, pasižyminčią ryškiai kristocentriškumu, bendruomeniškumu, ekumeniškumu, pasauliečių vaidmens Bažnyčioje sustiprinimu.

3. Plačioji jaunųjų katalikų katalikybė leido jaunesiems katalikams bendradarbiauti su nekatalikais ar, plačiau žiūrint,

pripažinti sąžinės laisvę. Ir toliau formuodama jaunųjų katalikų ontologinius ir eschatologinius įsitikinimus, iš tikrųjų ji tapo jų tautinės orientacijos garantu ir tautiškumo moraliniu idealu. Bendruomeninio prado katalikybėje akcentavimas suteikė JKS ideologijai ryškų socialinio radikalumo atspalvį.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Naglis Kardelis, Materijos mitas: „medžiaga“, kurią galima paliesti tik protu, *Naujasis Židiny-Aidai*, 2006, Nr. 8, p. 350. Gamtos moksluose taip pat ryškios pastangos įveikti parąją tarp dvasinių ir materialių procesų (*Iracionalumas ir mokslinio pažinimo ribos*. Red. Saulius Kanišauskas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2011, p. 104–219).
- ² Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 273.
- ³ Anot katalikiškosios filosofijos tyrinėtojo Broniaus Kuzmicko, Bažnyčią galima apibūdinti „kaip tam tikrų dogmų apibrėžta krikščioniškojo tikėjimo doktrina, ją išpažįstančią bendruomenę, pasižyminčią centralizuota hierarchiška bažnytine struktūra su Popiežiumi priešakyje“ (Bronius Kuzmickas, *Katalikiškoji filosofija: XIX ir XX amžiai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003, p. 9).
- ⁴ Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, p. 375.
- ⁵ Arūnas Peškaitis, Donatas Glodenis, *Šiuolaikinis religingumas: naujieji judėjimai ir išraiškos formos amžių sandūroje*. Vilnius: Vaga, 2000, p. 17.
- ⁶ Popiežiškoji kultūros taryba, Popiežiškoji tarp-religinio dialogo taryba. Jėzus Kristus – gyvojo vandens nešėjas: „Naujojo amžiaus“ (*New Age*) krikščioniškasis apmąstymas, 2003 m. vasario 3 d. [interaktyvus] [žiūrėta 2011 04 04]. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/jezus-kristus-gyvojo-vandens.html
- ⁷ Antanas Paškus, *Dievai, dvasios ir žmonės „Naujajame amžiuje“*. Kaunas: Caritas, 1993, p. 24.
- ⁸ Atvirosios katalikybės sąvoka filosofinėje teologinėje literatūroje yra vartojama (Bronius Kuzmickas. *Katalikiškoji filosofija*, p. 63). Ji koreliuoja su kitomis katalikybės savivoką nusakančiomis sąvokomis, pvz., ankstyvoji, modernioji, anoniminė krikščionybė ir t. t.
- ⁹ Laikomasi nuostatos, kad Bažnyčios mokymas, suformuluotas Tridento bei Vatikano I Susirinkimuose, gintas Pijaus X, geriausiai atspindi bendrą ortodoksingą tendenciją, egzistavusią nuo Jėzaus laikų, išplaukiančią iš vadinamojo sveiko proto ir teistinio transcendentinio pasaulėvaizdžio kaip vieno iš galimų būties sampratos ir pažinimo būdų.
- ¹⁰ Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, p. 560.
- ¹¹ Žymus XX a. pradžios katalikiškojo modernizmo tyrinėtojas Thomas Looome išvelgia nuolatinę konfliktą „tarp dviejų antagonistinių viena kitai intelektualinių tradicijų Romos katalikybėje“ (Thomas Michael Looome, *Liberal Catholicism, Reform Catholicism, Modernism*. Mainz: Matthias-Grünwald Verlag, 1979, p. 196), dviejų mentalitetų, netgi tarp „dviejų antagonistinių ir priešingų viena kitai katalikybų“ (ten pat, p. 53).
- ¹² Ulrich Winkler, *Religionen als Eigenwelten: Das religionstheologische Problem der Unversönlichkeit*, S. 216. [interaktyvus] [žiūrėta 2011 08 16]. Prieiga per internetą: <http://www.sbg.ac.at/syt/texte/Winkler/wf95-Winkler-Eigenwelten.pdf>. Pliuralizmo pozicijų laikosi tokie teologai kaip Johnas Hickas, Paulis F. Knitteris, Pierre Schmidtas-Leukelis, Reinholdas Bernhardtas, Hansas Kungas, Paulas Wanderfeldas, Ulrichas Winkleris, Reinhartas Hummelis ir kiti. Tiesa, pliuralizmą negatyviai vertino konservatyvūs teologai (Josephas Ratzingeris, Tikėjimas ir teologija šiandien, *Bažnyčios žinios*, 1997, Nr. 8 (32), p. 17–18).
- ¹³ Pagal J. Dauliaus (kun. S. Ylos) knygą *Siauroji ar pilnutinė katalikybė* (1939) ir S. Ylos straipsnius periodinėje spaudoje.

- ¹⁴ V. Brizgys, Šventasis Tėvas Pijus XI ir Katalikų akcija, *Pijus XI: aktualieji katalikų gyvenimo ir pasaulėžiūros klausimai pagal Pijaus XI gyvenimo ir jo raštų mokslą*. Kaunas, 1937, p. 98. Plačiau pasirasme tai „bet koks veikimas, suderinamas su katalikybės principais ir dirbamas jos naudai“ (A. Šablinskas, *Kūrybinis katalikų veikimas*. Kaunas: Pavasaris, 1939, p. 21).
- ¹⁵ Šveicarija pasitenkino savo liaudies organizacijomis. Taip pat anglosaksiškas pasaulis spyrėsi prieš savo organizacijų paleidimą ir naujų kūrimą romanišku pavyzdžiu (Joseph Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*. München: Verlag Josef Koesel and Friedrich Pustet, 1939, B. 4, S. 73).
- ¹⁶ *Handbuch der Kirchengeschichte*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1999, B. 7: *Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*, S. 310–313, 315–317.
- ¹⁷ J. Gudas, Pasaulietis katalikas dviejų pradų sąveikoje, *Židinys*, 1939, Nr. 7, p. 12.
- ¹⁸ J. Gintautas [J. Grinius], Už žmoniškumą, taiką ir laisvę, *XX amžius*, 1937 m. lapkričio 12 d., p. 3.
- ¹⁹ J. Daulius, *Siauroji ar pilnutinė katalikybė*, p. 48.
- ²⁰ Pranas Gaidamavičius, Naujoji krikščionybė, *Židinys*, 1939, Nr. 11, p. 467–472.
- ²¹ Anot A. Maceinos, iškilus prieštaravimui „tarp oficialaus Dievo supratimo ir žmonijos dvasios“, tenka susikurti „naują Dievo supratimą, kuris patenkintų išsivysčiusią religinę sąmonę“ (Antanas Maceina, Dievo ieškojimas. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10. Vilnius: Margi raštai, 2005, p. 7–8).
- ²² A. Maceina tikėjosi, kad šie naujų laikų šventieji sukurs „naują žmoniją“, o „visos kultūros sritys iš vidaus susieis po religijos globa.“ Šitaip, anot jo, gims „nauja krikščioniška, t. y. „pilnutinė, kultūra“ (Antanas Maceina, Katalikiškoji akcija, ten pat, p. 386–393).
- ²³ Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, p. 224.
- ²⁴ Antanas Maceina, Valstybė ir pasaulėžiūra, *XX amžius*, 1939 m. liepos 20 d., Nr. 162, p. 3.
- ²⁵ Antanas Maceina, Krikščioniškųjų institucijų reikšmė Lietuvių tautai, *XX amžius*, 1937 m. rugsėjo 29 d., p. 3.
- ²⁶ Propaguotas Vydūno idealistinis panteizmas (Vosylus Sezemanas, Vydūno sąmonė, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 6, p. 132), V. Čepinskio religijos ir mokslo sintezės idėja, gamtos dėsnius laikant tik žmogaus suformuluotomis apsiribojimo taisyklėmis (Vincas Čepinskis, Mokslo
- krizė, *Židinys*, 1938, Nr. 2, p. 203). Idealizmas laikytas adekvačiu materijos ir dvasios santykio problemos sprendimu (Paulius Slavėnas, Vertėjo žodis. Kn. James Jeans, *Slaptingoji visata*. Kaunas: Žinija, 1940, p. 11–25).
- ²⁷ Kriz. Juknevičius, Spiritizmas, *Darbininkas*, 1940 m. balandžio 21 d., p. 3.
- ²⁸ Mumyse... Dievas, *Naujoji Romuva*, 1940, Nr. 7–8, p. 438.
- ²⁹ Žmonės jam „tarsi kaleidoskopo atmainos, tarsi amžinosios gyvybės formos, tik sušvinta valandėlei ir vėl išnyksta“ (M. Jonaitis, Parapiniai horizontai, *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 11, p. 246).
- ³⁰ Kun. S. Yla: „Daugiau, negu aišku, kad katalikybė ir ekskliuzyvizmas – tai du nesusiderinami dalykai. Niekas taip neprieštarauja katalikybės esmei, kaip ekskliuzyvizmas“ (J. Daulius, Dėl siaurosios ir plačiosios katalikybės, *XX amžius*, 1939 m. kovo 17 d., Nr. 62, p. 4).
- ³¹ Ten pat.
- ³² Antanas Maceina, Buržuazijos žlugimas. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1992, p. 353.
- ³³ Kritikuodamas siaurosios katalikybės atstovus kun. Yla rašė: „Besistengdami katalikybę [...] apriboti ir išskirti iš kitų konfesijų arba „ne-katalikybės“, jie užmiršta, kad katalikybė nėra jokia konfesija...“ (J. Daulius, *Siauroji ar pilnutinė katalikybė*, p. 27). Katalikybė, „būdamą tiesos visuma, negali būti laikoma tolygi konfesijoms bei ideologijoms, kurios turi tik tiesos dalį“ (ten pat). „[...] užmirštama, kad katalikiškumo [...] gali būti ir kitose konfesijose bei ideologijose ir būtent – tiek, kiek jose yra tiesos ir gėrio“ (ten pat, p. 28).
- ³⁴ Pvz., kun. S. Ylai tikslas – „visų lietuvių bendradarbiavimas su visais lietuviais bendram tautos ir valstybės labui“ (J. Daulius, Bendros bazės bei ieškant, *XX amžius*, 1939 m. liepos 20 d., p. 12).
- ³⁵ Fabijonas Kemėšis, Politinės reorganizacijos pagrindai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. a P-16071, F. Kemėšio stebėjimo byla, l. 25–12.
- ³⁶ Anot J. Ambrazevičiaus, senoji katalikų karta buvo „agresyviai nusistačiusi nekrikščioniškosios ideologijos atžvilgiu“ (Juozas Ambrazevičius, Pranas Dielininkaitis visuomeniniame darbe. Kn. Pranas Dielininkaitis, *Mokyklos laisvė ir valstybė*. Šiauliai: Saulės delta, p. 12). Tuo tarpu „XX amžius“ telkė „įvairių ideologijų bendradarbius, kad tik jie būtų lietuviškos minties“ (ten pat, p. 13). Dėl to „amžininkų jungiamasis

- sąjūdis“ senosios kartos buvo kaltinamas „katalikybės išdavimu“ (ten pat).
- ³⁷ „Santykiuose su religija tautybė esti pakilinama, iškeliami iš grynai prigimtųjų sferų; jai esti nurodomas transcendentinis idealas...“ (Antanas Maceina, Krikščioniškasis turinys ir lietuviškoji forma. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10. Vilnius: Margi raštai, 2005, p. 507).
- ³⁸ Antanas Maceina, *Kristaus gimimas tautai*. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10. Vilnius: Mintis, 2005, p. 497.
- ³⁹ Ten pat, p. 492. A. Maceina pritariančiai cituoja Romano Guardini: „Tautiniai santykiai yra tokie gilūs, kad pati tauta virsta dieviškąja paslaptimi, į kurią reikia tikėti. Kas su ja praranda ryšį, tas jį praranda ir su gyvuoju Dievu“ (ten pat, p. 484).
- ⁴⁰ I. Petrikonis, K.V.C. konferencijai susirenkant, *XX amžius*, 1937 m. gruodžio 3 d., p. 3.
- ⁴¹ Antanas Maceina, Socialinis teisingumas. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 2, p. 190.
- ⁴² A. Maceinos projektuotoje socialinėje santvarkoje būtų įvestas „priverstinis nenaudojamų gėrybių padėjimas į tam tikras įstaigas, arba į savotiškus bankus“ (ten pat, p. 190); kiekvienas turėtų teisę „pasinaudoti svetimu daiktu be atlyginimo už jį, jeigu jo savininkui nereikia“ (ten pat, p. 191). Pertekliaus nusavinimui būtų sukurta valstybinė institucija, kuri jį ir administruotų (ten pat, p. 216).
- ⁴³ Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje. Jaunosios kartos lietuvių intelektualų katalikų įžvalgos*. Vilnius: UAB „EKOMA“, 2001, p. 255.
- ⁴⁴ Petras Butkus, *Antano Maceinos filosofinių pažiūrų raida*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000, l. 73; Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, p. 167; Leonidas Donskis, Antanas Maceina: doktrininis intelektualas XX amžiaus lietuvių kultūroje, *Aki-račiai*, 1997, Nr. 3, p. 5.
- ⁴⁵ Antanas Maceina, Krikščioniškosios visuomenės klausimas. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10, p. 320–321.
- ⁴⁶ Antanas Maceina, Prometėjizmo problema. Kn. Antanas Maceina, *Raštai*, t. 2, p. 462.
- ⁴⁷ Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, p. 243.
- ⁴⁸ Raymond Schmittlein, Katalikai ir liaudies frontas Prancūzijoje, *XX amžius*, 1936, Nr. 93–97.
- ⁴⁹ Jis padarė išvadą kad „komunizmas savaime nėra nei geras, nei blogas, jei komunistais gali būti ne tiktai marksistai, bet ir vienuoliai“, o „esamoji kapitalizmo forma visa savo struktūra [...] iš pagrindų bloga ir smerktina“ (T. Venta, Propaganda ar revoliucija?, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 2, p. 31).
- ⁵⁰ Gintaras Mitrulevičius, Socialdemokratijos tapšmas, *Gairės*, 1998, Nr. 2, p. 34. Komunizmas (socializmas) buvo „ištisa pasaulėžiūra“, „religija ir psichologinė būseną“ (ten pat).
- ⁵¹ *Marksistinės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l- kla, 1959, p. 14.
- ⁵² Gintaras Mitrulevičius, Apie socializmo ir komunizmo sąvokų sampratas bei jų tarpusavio santykį, *Gairės*, 2001, Nr. 4, p. 16–23.